

Петренко І.М.

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІСТІВ У ПОЛТАВІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

У статті йдеться про шлюбно-сімейні відносини німецьких колоністів у Полтаві в першій половині ХІХ ст. Розглянуто причини та наслідки шлюбно-сімейних конфліктів, їх розв'язання та застосування превентивних заходів щодо неприпустимості їх у майбутньому.

Німецькі колоністи, переселяючись у Російську імперію, мали власний культурний менталітет. На українських землях вони потрапляли у мультинаціональне культурне середовище. Німецькі поселенці в Полтаві становили собою окрему корпорацію, наділену правами. Шлюбно-сімейні відносини колоністів перебували під контролем адміністрації Німецької колонії: інспекції, приказу, комітету. Втручання соціуму в приватне життя було характерним для патріархального суспільства в умовах існування традиційних відносин, адже в середовищі німецьких ткачів-сукноробів промисловий переворот проникав повільно. Для забезпечення миру, спокою та стабільних відносин у Німецькій колонії 1815 року було розроблено спеціальні правила, які регламентували життя колоністів. Шлюби відбувалися переважно між колоністами і рідко з представниками місцевого населення. Ізольованість німецьких колоністів від місцевого населення зумовлювалася кількома причинами: намаганням уникнути асиміляції; збереженням релігійності (переважно лютеранства); політикою держави, спрямованою на підтримку ізольованості поселень, бажання не допустити поширення протестантизму в державі.

Для шлюбно-сімейних відносин німецьких поселенців були характерними замкнутість, суворота регламентація, дотримання порядку, дотримання букви закону. Такі особливості призводили до бажаних результатів, адже серед німецьких поселенців майже не було конфліктів, порушень шлюбно-сімейних приписів, сварок і непорозумінь. Проаналізовані нами шлюбно-сімейні конфлікти були нечастими і радше винятком, ніж правилом.

Релігійність німецьких колоністів, повага до старших, моральність і порядність стали нормою шлюбно-сімейних відносин. Їхня повага до шлюбно-сімейних норм і правил була прикладом для місцевого, українського населення.

Ключові слова: німецькі колоністи, місто Полтава, шлюбно-сімейні відносини, розлучення, перелюб, закон.

Постановка проблеми. Проголошення незалежності України привело до її розвитку як демократичної, суверенної, правової та соціальної держави. Значну увагу було приділено забезпеченню прав і свобод усіх громадян держави, незалежно від національності, релігії, культури, мови тощо. Однією з головних проблем українського державотворення є забезпечення належного розвитку національним меншинам, яких в Україні проживає понад 100. Історично склалося так, що в нашій державі проживало і проживає багато людей різних національностей, які, не будучи етнічно українцями, відчувають себе українцями і пишаються цим, хоча й зберігають власну мову, культуру, традиції, релігію, менталітет тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія німецьких колоністів на Полтавщині вже була предметом наукового інтересу дослідників.

Грунтовні наукові розвідки цьому питанню присвятили І. Павловський, В. Жук, А. Лушакова, О. Коваленко, О. Іваненко, І. Швайка, О. Згурський, С. Майзус, І. Петренко та О. Лоцихін [10–12; 2–5; 7; 17; 18; 8; 15] та інші. Вчені проаналізували причини та обставини появи людей німецької національності на Полтавщині та інших регіонах України, умови їхнього проживання та роботи, зробили висновок про цінний внесок поселенців у розвиток економіки, освіти, культури.

Постановка завдання. Повсякденні шлюбно-сімейні відносини колоністів, на жаль, виявилися малодослідженими дослідниками. Однак це цікава сфера для наукового аналізу, яка дає можливість виявити характер, менталітет, родинні цінності німецьких поселенців у Полтаві в першій половині ХІХ ст. Завданнями статті є проаналізувати шлюбно-сімейні відносини німецьких колоніс-

тів у Полтаві, виявити їхні особливості, показати причини шлюбно-сімейних конфліктів і дослідити превентивні заходи адміністрації Німецької колонії з метою не допустити їхнього повторення в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Першим генерал-губернатором на дві губернії – Полтавську і Чернігівську – був Олександр Куракін (1759–1828) – людина високоосвічена, культурна, відомий громадський діяч. Прибувши до Полтави, він розпочав розбудовувати місто. Запросив із Петербурга архітектора Михайла Амвросимова (1760–1825), який розробив проект забудови міста, за яким місто поділялося на квартали і розширив його межі.

О. Куракін відразу поставив питання про те, що всі будівлі має бути зведено з якісної цегли. Він почав дбати про влаштування міських цегельних заводів. Два з таких заводів було влаштовано за Задихальним яром (місце в Полтаві, де були скотобійні), біля річечки Полтавки (Тарапунька) під Хрестовоздвиженським монастирем. Для виготовлення цегли запросили з Поволжя, із Саратова вісьмох німців-колоністів. На думку О. Куракіна, прибулі німці мали передати досвід полтавцям у цій справі. Поміщикам було оголошено пропозицію надсилати своїх кріпаків для оволодіння майстерністю виготовлення цегли під керівництвом німців-колоністів.

На початку XIX ст. Росія відчувала військову загрозу Наполеонівської Франції. Не вистачало сукна та інших тканин для обмундирування армії. Сукно раніше закупляли в Англії, але на початку XIX ст. торговельні зв'язки було порушено через континентальну блокаду, влаштовану Францією. Це й спонукало розвивати власну текстильну промисловість.

На Полтавщині було добре розвинене вівчарство, населення заготовляло багато якісної вовни, з якої можна було робити сукно. З метою організації цього на державному рівні князь О. Куракін уважав за необхідне запросити з-за кордону кваліфікованих сукноробів. 20 червня 1808 року імператор Олександр II затвердив указ про запрошення до Російської імперії майстрів із Моравії, Богемії, Саксонії, Баварії, Ельзасу для виготовлення армійського сукна.

О. Куракін запропонував поселити їх у Полтаві, Кременчуці, Костянтинограді (нині місто Красноград Харківська область) – у тодішній Полтавській губернії. Він розробив умови та обов'язки колоністів.

У листопаді 1808 року до Полтави прибуло шість сімей перших колоністів, суконних і шер-

стяних справ майстрів. Для колоністів було виділено землю біля цегельних заводів у Задихальному яру, де збудували будинки [2, с. 19].

Наступники князя О. Куракіна, генерал-губернатори Яків Лобанов-Ростовський (1760–1831), а потім Микола Рєпнін (1778–1845), опікувалися колонією.

У Полтаві оселилося 54 сім'ї колоністів (249 осіб), Костянтинограді – 41 сім'я (218 осіб), Кременчуці – дві сім'ї (10 осіб). Всі колоністи були бідними людьми, вихідцями із селян і ткачами за професією [2, с. 24].

Першими поселенцями в Полтаві були: Бейстер, Беккер, Бер, Брунзель, Вернер, Вольф, Геніх, Голле, Гофман, Еккерт, Зориш, Капш, Клар, Краузе, Крігер, Ланге, Лешке, Матезіус, Мельцер, Міллер, Міхаеліс, Носке, Паде, Петтель, Ріхтер, Роде, Ромер, Йоган Трепке, Тренські, Тун, Фаренкруг, Цейшнер, Цірбург, Шейнерт, Шіллінг, Шіслер, Штарк та інші [10, с. 25–26].

Німецькі сукнороби вирізнялися працьовитістю, дисципліною, добропорядністю в сімейних відносинах. Відоме ім'я лікаря Івана Саара, який добросовісно виконував свої обов'язки. У Німецькій колонії діяли початкові школи, де діти вивчали Закон Божий, читання та письмо.

У 1808 році у Німецькій колонії було створено інспекцію у складі інспектора і трьох його помічників для управління. Колоністи розробили правила у 1815 році, за якими жили. Ініціював це помічник інспектора Кондура. Правила було складено німцями Роде, Кларом, Мельцером, Міхаелісом, Йоганом Трепке, Тренським і вдовою Єлизаветою Гофман.

Для управління Німецькою колонією у 1820 році замість інспекції було створено прикази (очільники – Юліан Лешке, Богдан Мельцер), до якого входили: шульц (староста), писар, два засідателі (байзітцери).

Колоністи повністю залежали від адміністрації, за винятком кримінальних справ, коли вони підлягали розгляду в суді. Без згоди приказу не можна було залишати колонію, одружуватися. За непослух приказові був штраф – 2 руб. Приказ видавав паспорт на період відпустки (з місяці). Лайка і образи між колоністами заборонялися, інакше стягувався штраф від 10 до 20 коп. Штрафували тих, кого було помічено в п'яному або непристойному вигляді. Винуватець та учасник бійки сплачував штраф 50 коп.

Німецькі поселенці були глибоко релігійними людьми, переважно сповідували лютеранство. Підлягали штрафу ті особи, які протягом року не брали участі в богослужінні. Ті німці, які протя-

гом трьох років не долучалися до святих таїнств, виключалися з общини доти, доки знову не почнуть виконувати обряди. Ці інструкції було складено колоністами, і їхньою метою було навести лад у громаді та забезпечити належний порядок [19].

До обов'язків старости (шульца) належали: привчати колоністів дотримуватися морально-етичних норм, виховувати у молоді повагу до старших, батькам показувати дітям приклади працелюбства, чесності та порядності, судити, але в справах, які не перевищують цінність 25 руб., доповідати Малоросійському військовому губернатору про кількість народжених, померлих і одружених. Стежити за тим, щоб колоністи щонеділі та у святкові дні відвідували церкву; не сварилися між собою і не зводили наклепи (інакше мали сплачувати штраф у сумі 2 руб., а тих, хто не міг його сплатити, саджали на хліб і воду на тиждень під арешт); з метою запобігання пожежам не ходили вночі зі свічками й запаленими люльками; не ходили після 22:00 в непристойному вигляді; не допускалися в колонію жінки легкої поведінки, однак «если же кто из колонистов даст им в своем доме приют, то на первый раз такой колонист отдаётся на общественные работы на три месяца, а во второй раз у него отбирают дом и он высылается из колонии, о чем, впрочем, приказ представляет на усмотрение генерал-губернатора» [10, с. 53].

Фактично старости виконували поліційні обов'язки. Старости мали стежити, щоб колоністи вели тверезе і спокійне життя, «они должны были вразумлять о благочинии церковном, о долге каждого посещать в воскресные, праздничные и торжественные дни службу Божию, толковать, вразумлять и научать, что до добронравия и пользы к общежитию относится, так чтобы молодые к родителям и старикам были почтительны и послушны, а сии примерами своими учили бы их трудолюбию, честности, воздержанию и мирному в колониях и семействах сожитию» [10, с. 51]. Ім'я недбайливих колоністів старости зобов'язані були заносити в списки для генерал-губернатора, щоб можна було виявити добропорядних і непорядних та щоб трудолюбиві могли мати переваги та довіру.

Колоністи, як правило, вели тверезий спосіб життя. В 1809 році вони звернулися з проханням в інспекцію закрити шинок у колонії, позаяк він був притулком непорядних людей.

Адміністрація Німецької колонії мала право втручатися в сімейні справи та призначала покарання за порушення шлюбних норм, коли колоністи зверталися до неї.

У 1816 році косянтиноградський колоніст Бейрлейн скаржився віцегубернатору Бояринову на свого зятя, колоніста Трешау. Тесть звинувачував зятя в лінощах і поганому поводженні з дружиною, що призвело до того, що вона залишила чоловіка й переїхала жити до батька. Бейрлейн просив дозволу залишити дружину в себе доти, доки її чоловік «возчувствуется и в жестоком с нею несправедливом поступке придет в раскаяние» [10, с. 30]. Однак розслідування обставин справи призвело до неочікуваних висновків, адже з'ясувалося, що дружина нехтувала чоловіком, навіть «возымела знакомство с другими холостыми учениками и даже два раза оставляла мужа» [10, с. 30]. Вона біла свого чоловіка, який ніколи її не ганьбив, а навпаки – був поблажливим.

Подружжя вислало до Полтави для виправлення та посадили в гамівний будинок («смирительный дом»), як практикувалося тоді.

Інший колоніст Прогацький скаржився на свою дружину, яку звинувачував у перелюбі. Вона втекла від нього до іншого колоніста. Розслідування потребувало подвійне порушення шлюбно-сімейних норм: перелюб дружини і блуд німецького колоніста, який прийняв до себе заміжно жінку. Розслідування довело провину жінки, і її посадили на тиждень у в'язницю. Потім помічник інспектора колонії повернув її до чоловіка та наказав усім колоністам «дабы напред лишить ее всех способов к новым ее затеям и беспокойству начальству, сделать подтверждение, чтобы ни один из них принять Прогацкую не смел» [10, с. 30].

У 1841 році в Полтаві було створено комітет для покращення управління Німецькою колонією. До нього в 1846 році надійшла скарга від косянтиноградського колоніста Готфріда Зенклейтера на свою дружину Юлію, яку він звинувачував у перелюбі. Сам позивач був лінивим, самовільно залишав колонію. Приказ у Косянтинограді доручив пастору опікуватися ним, умовити його повернутися до порядного життя. Однак такі заходи не принесли результатів. Юлія втекла від нього в Полтаву, де оселилася в німецькій колонії у своєї сестри, яка була заміжня за колоністом Шейнертом, і продовжувала вести непорядне життя. Приказ прийняв рішення: «Юлию Зенклейтер отправит в Полтаву в смирительный дом на один месяц, а ее супруга «за допущение жены своей к разврату» и за неодобрительное поведение «употребить на общественную работу на 6 недель» [10, с. 79]. Подружжя бажало вступити в полтавську чи косянтиноградську колонію, однак їм відмовили. Тоді приказ ухвалив

рішення – призначити їм на 3 місяці виконання громадських робіт, однак відстрочили виконання свого рішення на пів року, бо подружжя дало слово виправитися. Юлія Зенклейтер залишилася в полтавській колонії і займалася годувальництвом («кормчеством»).

У 1856 році подружжя покинуло Німецьку колонію, свій будинок передали багатому колоністу Карлу Трешау, однак цю оборудку оскаржила родичка Луїза Зенклейтер, проте через вимогу комітет зробити капітальний ремонт будинку вона відмовилася від нього. Відремонтувала його Юлія Зенклейтер, яка заробила гроші годувальництвом.

Колоністи відмовлялися приймати у своє товариство людей ненадійних і сумнівних. У 1843 році приказ відмовився прийняти Самуїла Міхаеліса із сином як людину з поганою поведінкою. В 1856 році приказ відмовився прийняти в товариство колоністів послушника. Від німкені Меланії Іванової, дочки Зенклейтера, народився в 1827 році незаконний син Іван Зенклейтер. В 1854 році він вступив до Полтавського Густинського монастиря, де, пробувши два роки, через хворобу покинув монастир. Вважаючи себе німцем, він просив приказ вступити до товариства колоністів, але йому відмовили. Вдову ж Моок приказ звільнив із товариства для переїзду до монастиря [10, с. 81–82].

У 1849 році мешканка колонії Варвара ф. Денц подала скаргу губернатору на свого чоловіка, де скаржилася на його безпутне життя, жорстоке поводження з нею і незабезпечення родини. Староста Кункель і бейзітцери Вільгельм Міллер і Вільгельм Трепке провели розслідування. Приказ ухвалив рішення: ф. Денц є сином покійного поручика голландської служби, а тому вжили всіх заходів для вигнання його з фабрики [10, с. 82].

Таких справ про втручання адміністрації у приватне життя колоністів було багато.

Ніхто з колоністів у жодному разі не мав права здавати або продавати своє майно іншим колоністам. Допускалося це лише у разі, коли в колоніста не було дітей і спадкоємців, а хвороби й старість не давали змоги вести господарство. Операції купівлі-продажу відбувалися лише з дозволу генерал-губернатора.

Часто передання будинків іншим колоністам було умовою утримання їх до смерті. Найчастіше таке передання відбувалося бездітними колоністами, які не мали спадкоємців і не могли вже працювати через старість і немічність. У 1850 році колоніст Каменський передав свою садибу Августу Трепке з умовою доглядіти його

до смерті. В Костянтинограді вдова колоніста Христина Ширман передала свій будинок і спадкові володіння Фрідріху Шоффа з умовою сплати його боргу 30 руб. 39 коп. Готфрід Міхаеліс передав свій будинок Вільгельму Трепке, колоніст Нейзнер – Едуарду Гофману [10, с. 83].

Траплялися і протести з боку родичів щодо передання цих будинків. У полтавській колонії проживала вдова Йоганна Тун, яка після смерті чоловіка передала будинок Августу Кункелю, що був старостою приказу. Кункель володів цим будинком тривалий час. Раптом з'явилася претендентка на будинок Флорентіна Брунк, сестра покійного чоловіка Йоганна Туна. Приказ ухвалив рішення: відібрати будинок у Кункеля і віддати його Брунк і дітям другої сестри Туна Єлизавети Доротеї Ланге. Губернатор став на сторону Кункеля, апелюючи до того, що жоден із родичів не догледів вдову Туна. Будинок залишили Кункелю [10, с. 83].

Були випадки передання будинку родичам. Зокрема, вдова колоніста Мартина Капша передала будинок у костянтиноградській колонії з 5 десятинами землі відразу 7 родичам [10, с. 85].

У Німецькій колонії було благодійне товариство, яке піклувалося про вдів і сиріт. Вдову намагалися швидше видати заміж за іншого колоніста, щоб матеріально забезпечити її і сиріт і щоб не простоював ткацький верстат. Круглих сиріт віддавали на виховання колоністам [19].

У 1861 році письменник Олександр Кониський писав: «В настоящее время всех колонистов в Полтаве считается 254, а в Константинограде 268 душ; но между ними найдется не более пяти-шести сколько-нибудь достаточных семейств; все же прочее в самом худшем положении, хотя долг приказу общественного призрения уже выплачен – Где же, в самом деле, зло бедности? Между колонистами положительно нет ни пьяниц, ни воров, ни расточителей; все они люди трудолюбивые, аккуратные; но отчего они бедны? Отчего правительственные пособия не улучшили их состояния? Наши немцы объясняют это явление следующим образом: 42 арш. сукна выделяется семейством из 4 душ в 14 дней. При этом фабрикант, кроме труда, расходует на масло, клей, освещение, отопление, на починку инструментов, на валку, стрижку и отделку сукна, да на свой счет укупорит и отвезет сукно в Кременчуг, где из комиссии ему дадут за каждый аршин 75 коп.; а с этого не разживешься. По этому расчету выработаетесь в сутки от 7 до 10 коп. Разве можно из этого содержать семейство? Слава Богу, теперь долг казне уплатили, авось поправимся!» [6, с. 70–71].

30 травня (11 червня) 1867 було опубліковано закон про ліквідацію Німецької колонії в Полтаві. Із генозою буржуазних відносин у Російській імперії, будівництвом великих фабрик зі значними капіталами та машинами для виготовлення сукон домашнє, ручнє виробництво німецьких ткачів-поселенців уже було не на часі. Вони тяжко працювали, але ця робота вже не приносила бажаних прибутків і не давала можливості добре жити.

Висновки. Німецькі поселенці в Полтаві становили собою окрему корпорацію, наділену правами. Шлюбно-сімейні відносини колоністів перебували під контролем адміністрації Німецької колонії: інспекції, приказу, комітету. Втручання соціуму в приватне життя було характерним для

патріархального суспільства в умовах існування традиційних відносин, адже в середовище німецьких ткачів-сукноробів промисловий переворот проникав повільно. Шлюби відбувалися переважно між колоністами і рідко з представниками місцевого населення.

Для шлюбно-сімейних відносин німецьких поселенців були характерними замкнутість, суворі регламентація, дотримання порядку, дотримання букви закону. Такі особливості приводили до бажаних результатів, адже серед німецьких поселенців майже не було конфліктів, порушень шлюбно-сімейних приписів, сварок і непорозумінь. Проаналізовані нами шлюбно-сімейні конфлікти були нечастими і радше винятком, ніж правилом.

Список літератури:

1. Бодянский П. Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год. Полтава : Изд. Полт. Губ. Стат. Ком., 1865. 453 с.
2. Жук В. Долею пов'язані з Україною. Нариси з історії німецьких колоністів на Полтавщині, про долю їх нащадків і відродження німецьких товариств у краї. Полтава : Дивосвіт, 2006. 330 с.
3. Іваненко О. Німці в культурно-освітньому просторі Наддніпрянської України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). *Український історичний журнал*. Київ, 2014. № 4. С. 109–127.
4. Згурський О. Німецький острівець у Полтаві. URL: <https://poltava.to/news/7646>.
5. Коваленко О. Про створення німецької колонії у Полтаві. *Німецькі поселенці на українських землях: історичні та актуальні проблеми і перспективи* : тези міжнародної конференції. Полтава, 2013. С. 211–214.
6. Конисский А. Из Полтавы. *Основа*. 1861. Май. С. 68–71.
7. Лушакова А., Евселевский Л. Улицами старого Кременчуга. Кременчуг : Кременчук, 2001. 222 с.
8. Майзус С. «Німецька колонія»: екскурсія туди, де грав Щепкін. URL: <https://poltava365.com/1608-nimeczka-koloniya-ekskurs.html>.
9. Николайчик Ф. Город Кременчук. Исторический очерк. Санкт-Петербург : Тип. М. Стасюлевича, 1891. 217 с.
10. Павловский И. Немецкие колонии в Полтавской губернии ХІХ ст. (1808–1867) (по архивным данным). *Труды Полтавской ученой архивной комиссии*. Полтава, 1913. 121 с.
11. Павловский И. Очерк деятельности малороссийского генерал-губернатора князя А.Б. Куракина (1802–1808 гг.): по архивным данным, с рисунками. Полтава : Т-во Печатного Дела, 1914. 31 с.
12. Павловский И. Статистические сведения о Полтавской губернии сто лет назад. *Труды Полтавской ученой архивной комиссии*. Полтава, 1906. 234 с.
13. Памятная книжка Киевского учебного округа. Полтавская губерния. Киев, 1890. 245 с.
14. Писаревский Г. К истории иностранной колонизации в России. Москва : Печатня А.И. Снегиревой, 1909. 346 с.
15. Petrenko I., Loshchykhin O. German colonies in Poltava region // Східноєвропейський історичний вісник / головний редактор В. Ільницький. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика» 2019. Вип. 11. С. 78–88.
16. Шандра В. Малоросійське генерал-губернаторство 1802–1856 : функції, структура, архів. Київ : Вид-ня Держ. комітету архівів України, 2001. 356 с.
17. Швайка І. Взаємовідносини німецьких колоністів та українського населення (кінець ХVІІІ – 20-ті роки ХХ століття): (дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – Історія України. Харків, 2018. 256 с.
18. Швайка І. Економічні взаємовідносини німецьких колоністів з українським населенням у ХІХ столітті. *Збірник наукових праць «Історія та географія»*. Харків, 2016. № 53. С. 16–21.
19. German Colonies in the Poltava Province. URL: <https://www.germansfromrussiasettlementlocations.org/2019/02/german-colonies-in-poltava-province.html>.

Petrenko I.M. MARRIAGE-FAMILY RELATIONS OF GERMAN COLONISTS IN POLTAVA IN THE FIRST HALF OF THE XIX CENTURY

The article deals with the marriage and family relations of the German colonists in Poltava in the first half of the nineteenth century. The causes and consequences of marital and family conflicts, their resolution and the application of preventive measures for their inadmissibility in the future are considered.

German colonists, moving to the Russian Empire, had their own cultural mentality. In the Ukrainian lands, they fell into a multinational cultural environment. The German settlers in Poltava were a separate corporation with rights. The marriage and family relations of the colonists were under the control of the administration of the German colony: inspections, orders, committee. The interference of society in private life was characteristic of patriarchal society in the context of the existence of traditional relations, because in the midst of German weavers, the industrial revolution has penetrated slowly. In order to ensure peace, tranquility and stable relations, special rules were laid down in the German colony of 1815, which governed the lives of the colonists. Marriages took place mainly between the colonists and rarely with representatives of the local population. The isolation of the German colonists from the local population was due to several reasons: the attempt to avoid assimilation; preserving religiosity (mainly Lutheranism); a policy of the state aimed at supporting the isolation of settlements, the desire to prevent the spread of Protestantism in the state.

The marriage and family relations of German settlers were characterized by seclusion, strict regulation, observance of the order, following the letter of the law. Such features led to the desired results, as there were almost no conflicts among the German settlers, violations of marital and family regulations, quarrels and misunderstandings. The marital-family conflicts we analyzed were infrequent and rather an exception than the rule.

The religiosity of the German colonists, respect for the elders, morality and honesty became the norm of marriage and family relations. Their respect for marriage and family rules was an example for the local, Ukrainian population.

Key words: *German colonists, Poltava city, marriage and family relations, divorce, adultery, law.*